

УДК 373

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.9>

Валентина ВІТЮК

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії і методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4981-9925

Бібліографічний опис статті: Вітюк, В. (2023). Оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти в системі освітнього процесу Нової української школи. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 59–69, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.9>

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті здійснено студіювання наукових праць з питання оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в контексті стратегії сучасної середньої освіти, проаналізовано ключові поняття системи оцінювання навчальних досягнень учнів у науково-педагогічній, лексико-графічній, довідково-енциклопедичній літературі, висвітлено їх сутність та переосмислення розуміння оцінки, цінностей та культури оцінювання в Новій українській школі.

Наголошено, що в Новій українській школі функції оцінювання розширено й доповнено такими як формувальна, розвивальна, орієнтувальна, коригувальна, прогностична, констатувальна. Особливо актуалізується нині формувальна функція оцінювання, що передбачає не лише фіксацію отриманих результатів, а й оцінювання та супровід прогресу особистих досягнень учня/учениці. Визначено доцільність впровадження формувального оцінювання як сучасного інструмента підвищення якості навчання в Новій українській школі. Оскільки під час формувального оцінювання зростає навчальна мотивація учнів, вони бачать зацікавленість учителя, який допомагає їм стати успішними у навчанні. Зазначено, що формувальне оцінювання дозволяє учням визначити, на якому етапі вони перебувають і в якому напрямі має здійснюватися їх подальший поступ, яких зусиль треба докладати, які способи і форми діяльності треба використовувати для досягнення максимально можливих результатів навчання.

Схарактеризовано основні види оцінювання результатів навчання здобувачів початкової освіти Нової української школи, розкрито сутність оцінювання навчальних досягнень учнів у системі освітнього процесу.

У статті акцентовано, що система оцінювання за останні роки зазнала значних змін відповідно до вимог Нової української школи. Сучасне оцінювання не зводиться лише до визначення рівня сформованості компетентностей учня/учениці відповідно до очікуваних результатів навчання, а передбачає безперервний моніторинг індивідуального розвитку особистості, підтримку кожної дитини та створення мотивації до навчання впродовж усього життя.

Ключові слова: оцінка, бал, оцінювання, критерій оцінювання, контроль успішності, формувальне, поточне, підсумкове оцінювання.

Valentyna VITIUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4981-9925

To cite this article: Vitiuk, V. (2023). Otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen zdozvachiv pochatkovoї osvity v systemi osvithnoho protsesu Novoi ukrainskoї shkoly [Evaluation of educational achievements of applicants for primary education in the system of the educational process of the New Ukrainian School]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 59–69, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.1.9>

EVALUATION OF EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF APPLICANTS FOR PRIMARY EDUCATION IN THE SYSTEM OF THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The article conducted a study of scientific works on the issue of assessing the educational achievements of applicants for education in the context of the strategies of modern secondary education, analyzed the key concepts of the system for assessing the educational achievements of students in the scientific, pedagogical, lexical and graphic, reference encyclopedic literature, highlighted their essence and culture of assessment in the New Ukrainian school.

It is noted that in the New Ukrainian School, the evaluation functions are expanded and supplemented by such as forming, developing, indicative, corrective, prognostic, and ascertaining. The formative function of assessment is especially updated now, which provides not only for fixing the results obtained but also for assessing and supporting the progress of the student's personal achievements. The expediency of introducing a formative assessment as a modern tool for improving the quality of education in the New Ukrainian School is determined. Since the learning motivation of students increases with the formed assessment, they see the teacher's interest, which helps them become successful in learning. It is noted that the formative assessment allows students to determine at what stage they are and in what direction their further advancement should be carried out, what efforts should be made, and what methods and forms of activity should be used to achieve the maximum possible learning outcomes.

The main types of assessment of the learning outcomes of applicants for primary education at the New Ukrainian School are characterized, and the essence of assessing the educational achievements of students in the system of the educational process is disclosed.

The article emphasizes that the assessment system has undergone significant changes in recent years in accordance with the requirements of the New Ukrainian School. Modern assessment does not come down only to determining the level of formation of a student's / student's competencies in accordance with the expected learning outcomes but involves continuous monitoring of individual personality development, support for each child and the creation of motivation for learning throughout life.

Key words: *evaluation, score, assessment, evaluation criterion, success control, molding, current, final evaluation.*

Постановка наукової проблеми та її значення.

Соціально-економічні, інформаційно-технологічні трансформації в сучасному суспільстві, стрімкі глобалізаційні та інтеграційні процеси в освіті спонукають до реформування загальної середньої освіти, модернізації її змісту, актуалізують пошук шляхів удосконалення освітнього процесу, зокрема одного із важливих складників – оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. Стратегічні орієнтири оцінювання навчальних досягнень учнів чітко окреслено в законодавчих та нормативних документах (Законі України «Про загальну середню освіту», Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років, Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Державних стандартах початкової, базової і повної загальної середньої освіти, типових освітніх програмах).

Реформування загальної середньої освіти в різні історичні періоди зумовлювало пошук ефективних методик і технологій в організації навчання, оновлення системи оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. Нові системи оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти мали багато позитивного, водночас не були позбавлені недоліків, що спричиняло дискусії в педагогічному сере-

довищі та в суспільстві в цілому. Так, запровадження в системі загальної середньої освіти у 2000 році 12-бальної системи оцінювання та в 2007 році – зовнішнього незалежного оцінювання спричинило гострі дискусії. У 2018 р. в Новій українській школі запроваджено формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів, що теж на сьогодні неоднозначно сприймається як учителями, так і учнями й батьками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблема оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти завжди була в центрі уваги педагогічної науки в різні історичні періоди розвитку школи. Так, теоретичні основи й організаційно-методичні засади означеного феномену відображено в працях українських і зарубіжних учених: Ш. Амонашвілі, Т. Байбари, Н. Бібік, І. Гудзик, О. Локшиної, О. Петренко, О. Савченко, М. Фіцули, М. Ярмаченка та ін.

Мета статті – проаналізувати ключові поняття системи оцінювання навчальних досягнень учнів, схарактеризувати основні види оцінювання результатів навчання здобувачів початкової освіти Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Реформування загальної середньої освіти в різні історичні періоди спонукало до пошуку ефективних форм, методів, засобів навчання, оновлення педагогічних технологій, запровадження змін

у системі оцінювання навчальних досягнень учнів. Варто відзначити, що оцінка знань учнів виникла дуже давно. Ще у Стародавній Греції та Римі зародилися перші ідеї оцінювання, оскільки давньогрецькі вчені наголошували, що людина здатна до тлумачення речей, їх аналізу, відрізняючи одну від іншої, тобто здійснювала оцінювання речей. В Україні у братських школах XVI–VIII ст. місце учня в класі визначали не за соціальним статусом, а відповідно до оцінки його успішності: хто більше знав, той вище сидів, а хто менше знав, той сидів ближче до вчителя. У Києво-Могилянській академії (XVIII ст.) за першими лавами сиділи найуспішніші учні. Перша лава мала назву *senates*. На останніх сиділи ті, хто порушував дисципліну й відставав у навчанні. Так, Г. Сковорода завжди сидів за першою лавою, а І. Франко сидів здебільшого на останній, «ослячій лаві», проте завжди ставав першим учнем завдяки феноменальній пам'яті.

Відтоді в педагогіці було проведено багато досліджень щодо оцінювання навчальних досягнень учнів, проте проблема визначення критеріїв, принципів, видів, форм, правил оцінювання навчальної діяльності здобувачів освіти набуває особливої актуальності в наш час у зв'язку з реформуванням шкільної освіти та впровадженням концептуальних засад Нової української школи.

Загальновідомо, що будь-яке наукове дослідження починається з визначення категорійного апарату. Водночас в інтернет-ресурсах, у статтях періодичних фахових видань, методичних посібниках спостерігаємо доволіне трактування термінів *оцінка*, *оцінювання*, *види/форми оцінювання* та ін. Аналіз і узгодження багатьох позицій у вживанні названих термінів, відношення між ними спонукало нас до ретельного вивчення зазначеного питання, адже термінологічна точність використовуваних понять запобігає їх багатозначності трактувань, уможливорює правильно визначити стратегію науково-дослідницького пошуку. Ключовими поняттями питання оцінювання навчальних досягнень учнів є *оцінка*, *оцінювання*, *бал*, *критерій*, *контроль успішності учнів*.

У науково-педагогічній літературі поняття *оцінка* здебільшого трактується як результат контролю навчальних досягнень учнів і має вузький та широкий зміст. У широкому розу-

мінні поняття включає функції й види оцінок. У лексико-графічних дослідженнях, в «Українському педагогічному словнику», термін *оцінка* інтерпретується як «визначення й вираження в умовних знаках-балах, а також в оцінювальних судженнях учителя ступеня засвоєння учнями знань, умінь та навичок відповідно до вимог шкільних програм, рівня старанності й стану дисципліни. Оцінка успішності школярів виражається в балах, а також у формі оцінювальних суджень учителя. Крім того, оцінюється ставлення учнів до навчання, виконання правил для учнів та інших норм поведінки (Гончаренко, 1997, 245). В «Енциклопедії освіти» зазначено, що оцінка визначає рівень досягнутих успіхів учнів і є стимулом до навчання (Енциклопедія освіти, 2008, 630). У «Новому тлумачному словнику української мови» дефініцію *оцінка* висвітлено як прийняте позначення якості знань і поведінки учнів (Яременко, Сліпушко, 2004, 508).

Тлумачення поняття *оцінювання* навчальних досягнень учнів теж подано в педагогічних словниках та енциклопедичних виданнях. Так, в «Українському педагогічному словнику» уточнено, що *оцінювання* здійснюється в процесі повсякденного вивчення результатів навчальної роботи учнів на уроках і вдома, а також за результатами спеціальної перевірки знань, умінь і навичок: усної, письмової, графічної та практичної (Гончаренко, 1997, 245). В «Енциклопедії освіти» поняття *оцінювання* навчальних досягнень учнів визначено як процес, що відбувається постійно: під час роботи на уроці, спостереження за навчальною діяльністю учня, виконання ним різних видів робіт, аналізу відповідей (Енциклопедія освіти, 2008, 630).

Студіювання наукових праць засвідчує різні трактування поняття *оцінка* в педагогічній літературі (табл. 1).

У цьому контексті цікавим є твердження Ш. Амонашвілі про те, що *оцінювання* – це процес чи діяльність, що здійснюється людиною, оцінка – результат цього процесу (Амонашвілі, 1980).

Слушними нині в контексті Нової української школи є міркування В. Сухомлинського про виховний аспект оцінки: «Оцінка в руках учителя стає інструментом виховання, якщо пробуджує дитяче бажання вчитися й допомагає цьому бажанню, а не карає за небажання.

Погляди сучасних педагогів на поняття *оцінка, оцінювання*

Рік	Автор	Визначення поняття <i>оцінка</i>	Визначення поняття <i>оцінювання</i>
2002	Бібік Н.	результат оцінювання; оцінка виражається в оцінних судженнях і висновках учителя, які є її якісними (словесними, вербальними) показниками, або в балах, тобто кількісними показниками.	процес встановлення рівня навчальних досягнень учнів в оволодінні змістом предмета порівняно з вимогами чинних програм; особливий аспект контролю.
2003	Мойсеюк Н.	встановлення ступеня виконання учнями завдань, поставлених перед ними в процесі навчання, рівня їхньої підготовки й розвитку, якості набутих знань, сформованих умінь і навичок.	
2004	Кузьмінський А., Омельяненко В.	контроль успішності учнів, виражений в оцінці (знаковій і словесній) .	
2006	Фіцула М.		визначення й вираження в умовних одиницях (балах), а також в оцінних судженнях учителя знань, умінь і навичок учнів згідно з вимогами шкільних програм.
2007	Болюбаш Я., Булах І, Мруга М., Філончук І.		процес здобуття відомостей для прийняття освітніх рішень щодо учнів: для інформування учнів щодо їхнього прогресу сильних чи слабких сторін; для визначення інструктивної ефективності та відповідності навчальному плану; а також для формування освітньої політики.
2012	Савченко О.	оцінні судження в усній або письмовій формі щодо якості певної діяльності; кількісні вимірники (бали), що визначаються нормами оцінювання.	процедура визначення досягнутих результатів у навчанні [10, с. 181]; процес визначення рівня навчальних досягнень учня в оволодінні змістом предмета порівняно з вимогами Державного стандарту та програм.
2018	Гриневич Л.	у Новій українській школі оцінки слугуватимуть для аналізу індивідуального прогресу і плануванню індивідуального темпу навчання, а не ранжуванню учнів. Оцінки розглядатимуться як рекомендація до дії, а не присуд.	

Ще гірше, коли незадовільна оцінка ставиться дитині за невміння вчитися: звикаючи до думки, що вчитель вважає її ні до чого не здатною, дитина обманює, стає лицемірною... Завдяки оцінці дитині має бути не байдуже, якою людиною її вважають інші – працювитою чи недбайливою» (Сухомлинський, 1976). За В. Сухомлинським оцінка має бути завжди винагородою за працю, а не покаранням за лень. Відомий педагог рекомендував учителям не ставити «занадто часто оцінок – надмірна кількість оцінок знижує їх виховну цінність; оцінка морально виправдана тільки тоді, коли вчитель оцінює не здібності, взяті у чистому вигляді, а єдність праці і здібностей, причому на перше місце ставить працю» (Сухомлинський, 1976).

На нашу думку, *оцінка* є невід’ємним складником освітнього процесу, показником фактичного рівня засвоєння учнями навчального

матеріалу відповідно до визначених у програмі ключових і предметних компетентностей здобувачів освіти. Оцінка успішності школярів виражається в умовних знаках-балах чи вербальних оцінювальних судженнях як рекомендація до розвитку природних здібностей дитини, формування ключових і предметних компетентностей, необхідних для соціалізації, свідомого вибору життєвого шляху та майбутньої професії. У визначенні поняття *оцінювання* нам імпонує позиція Н. Бібік та О. Савченко, тобто *оцінювання* – це процес визначення рівня навчальних досягнень учнів в оволодінні змістом предмета порівняно з вимогами Держстандарту та чинних програм (Бібік, Савченко, 2012).

На сучасному етапі в закладах загальної середньої освіти функціонує 12-бальна система оцінювання навчальних досягнень здобувачів

освіти, яка була запроваджена Міністерством освіти і науки України 1 вересня 2000 року. Вчені виділили 4 рівні навчальних досягнень учнів: початковий, середній, достатній, високий, яким відповідають визначені критерії оцінювання за 12-бальною шкалою.

У науково-педагогічній літературі термін *оцінка* часто вживається як синонім до слова *бал*. Проте варто зауважити, що оцінка може виражатися як словесно, вербально, так і у формі умовних позначень (наприклад, цифрою), одним із яких є бал. Отож, бал є однією з форм оцінки. Слушним підтвердженням висловленої думки є твердження Ш. Амонашвілі про те, що оцінка виступає у формі відміток (балів); «відмітка» ж є результатом освітнього процесу, діяльності, їх умовно-формальним вираженням; «бал» служить тільки для звіту вчителів перед керівництвом школи; оцінка – форма відображення рівня засвоєних учнями знань, умінь і навичок (Амонашвілі, 1980).

В «Українському педагогічному словнику» дефініцію *бал* визначено як «оцінка успішності навчання й поведінки в навчальних закладах. Може мати цифрову або символічну форму» (Гончаренко, 1997, 36). В «Енциклопедії освіти» поняття *бал* потрактовано як «умовна одиниця для кількості та якості характеристик певних явищ, у тому числі, педагогічних і психологічних. Оцінка успішності стимулює учнів до поліпшення результатів у навчанні» (Енциклопедія освіти, 2008, 42). Як бачимо, в науково-педагогічній та довідково-енциклопедичній літературі *бал* – це число або умовна символічна одиниця, одна із форм оцінки успішності учнів, яка визначає рейтинг здобувача освіти в класі.

Загальновідомо, що оцінка виставляється за певними критеріями. Визначимо поняття *критерій* та вимоги до критеріїв оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. Цілком погоджуємось із думкою О. Савченко про те, що «об'єктивність і точність оцінок забезпечується правильно обраними критеріями оцінювання» (Савченко, 2012). Учена висвітлює поняття *критерій* як «набір кількісних і якісних характеристик, що використовують для винесення судження щодо якості виконання завдань» (Савченко, 2012). Аналіз і синтез наукових праць дав змогу з'ясувати, що поняття «критерій» дослідники тлумачать як:

«об'єктивну кількісну міру деякого явища, або кількісне виокремлення його сторін»; «стандарт, на основі якого можна оцінити, порівняти реальне педагогічне явище, процес або якість за еталоном» (Волкова, 2007).

У тлумачних словниках української мови критерій визначено як «підставу для оцінки, визначення або класифікації чогось, мірило» (Яременко, Сліпушко, 2004, 200). В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка термін «критерій» потрактовано як «показники, що поєднують методи розрахунку, теоретичну модель розподілу і правила прийняття рішення про вірогідність нульової або однієї з альтернативних гіпотез» (Гончаренко, 1997, 181).

О. Савченко сформулювала такі вимоги до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів: якість знань, сформованість предметних умінь і навичок, способів навчальної діяльності; володіння досвідом елементарної творчої діяльності; володіння досвідом емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе (Савченко, 2012). Отже, критерій оцінки – норми контролю успішності здобувачів освіти.

Н. Волкова пояснює поняття *контроль успішності* як «нагляд, спостереження й перевірку успішності учнів, що дає можливість: виявити прогалини у знаннях школярів, помилкове або неточне розуміння вивченого; перевірити повноту знань, усвідомленість і міцність їх засвоєння, умінь їх застосовувати; привчити учнів до самоконтролю й раціональної організації праці; стимулювати розумову активність учнів; привчити їх до наполегливості й відповідальності в навчальній діяльності (Волкова, 2007).

Н. Мойсеюк тлумачить термін *контроль успішності* як виявлення, вимірювання й оцінку результатів навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Контроль успішності учнів включає оцінювання (як процес) й оцінку (як результат) перевірки. Основою для оцінки навчальних досягнень учня є підсумки контролю (Мойсеюк, 2003).

М. Фіцула елементами контролю знань учнів визначає *перевірку* – виявлення рівня знань, умінь та навичок, *оцінювання* – вимірювання рівня знань, умінь і навичок, *облік* – фіксування результатів у вигляді оцінок у класному журналі, щоденнику учня, відомостях (Фіцула, 2014, 216).

Отже, ретроспективне студіювання науково-педагогічної, лексико-графічної, довідково-енциклопедичної літератури дозволило нам визначити базові поняття з теми оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, усвідомити їх сутність, переосмислити розуміння оцінки, цінностей та культури оцінювання в освіті.

Питання контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів висвітлено в низці нормативних документів щодо реформування системи шкільної освіти в Україні. Так, у пункті 1 статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» передбачено право кожного/ї учня/учениці на «справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання незалежно від виду та форми здобуття освіти» (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2021).

У пункті 2 цієї ж статті визначено основні види оцінювання результатів навчання учнів: *формувальне, поточне, підсумкове* (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, *державна підсумкова атестація, зовнішнє незалежне оцінювання* (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2021).

Згідно з Концепцією «Нова українська школа» в основу підходу до оцінювання в НУШ покладено два види оцінювання: формувальне та підсумкове. Суть *формувального оцінювання* в Новій українській школі полягає в наступному: оцінювання буде здійснюватися для того, щоб зорієнтувати дитину в особистісних досягненнях, здобутках, вчасно запобігти певним прогалинам і допомогти їй розвиватись і вдо-

сконалюватись. Мета формувального оцінювання – відстежити особистісний розвиток учнів і хід опанування ними навчального досвіду як основи компетентності та побудувати індивідуальну освітню траєкторію особистості (Концепція Нової української школи, 2018). Результати оцінювання особистісних надбань учня/учениці рекомендовано виражати у 1–2 класах – вербальною оцінкою, у 3–4 класах – або вербальною оцінкою, або рівневою оцінкою за вибором закладу загальної середньої освіти на підставі рішення педагогічної ради.

Поточне оцінювання здійснюється під час навчальної діяльності здобувачів освіти задля того, щоб виявити як відбувається процес опанування нових знань, умінь, навичок, як формуються погляди, цінності, способи мислення, особисті якості учнів, які виникають труднощі. На основі одержаних результатів учитель вносить певні корективи і продовжує працювати далі, тому таким важливим є зворотній зв'язок у навчанні.

Підсумкове оцінювання (тематичне, семестрове, річне) проводиться з метою визначення результатів навчальних досягнень здобувачів освіти, порівнюючи наскільки конкретні реальні результати здобувача освіти відповідають обов'язковим очікуваним результатам навчання, які визначені у Державному стандарті, типових освітніх, модельних навчальних програмах закладів загальної середньої освіти.

Узагальнені відомості про види оцінювання подано в таблиці 2.

У сучасній школі змінюється загальна мета оцінювання, якщо раніше вчитель під час оцінювання орієнтувався на результат сформова-

Таблиця 2

Види критерії	Формувальне оцінювання	Поточне оцінювання	Підсумкове оцінювання
мета	підвищити якість навчання; відстежити особистісний розвиток учнів та визначити індивідуальну освітню траєкторію учня/учениці	перевірити якість навчання; оцінити процес навчання та учіння учнів, визначити труднощі, недоліки, помилки, скоригувати їх	оцінити якість навчання; співставити навчальні досягнення учнів з обов'язковими очікуваними результатами навчання
об'єкт	процес досягнення результату, шлях засвоєння знань та набуття навчальних умінь	результат навчання	результат навчання, рівень досягнень
функції	мотиваційна, розвивальна, формувальна, діагностувальна, коригувальна, прогностична	мотиваційна, діагностична, навчальна, коригувальна, виховна	діагностична, навчальна, виховна, оцінна
термін проведення	під час освітнього процесу	впродовж навчального року	після вивчення теми, розділу, в кінці семестру, навчального року

ності предметних компетентностей, то в Новій українській школі вчитель враховує процес формування особистості в ході навчальної діяльності, і передусім – шлях засвоєння знань та набуття навчальних умінь.

Основними цілями оцінювання в Новій українській школі є такі: порівняння наявного рівня сформованості компетентності з очікуваними результатами; оцінювання є частиною процесу навчання і розглядається як серія дій, а не одноразовий захід; постійне оцінювання дає змогу учням удосконалити власні знання і демонструвати цей прогрес під час подальшого оцінювання, процес оцінювання дає можливість виявити дітей, які можуть потребувати додаткової підтримки в освітньому процесі внаслідок різних обставин – порушень психофізичного розвитку, інших соціальних та економічних чинників; результати оцінювання можуть визначати необхідність зміни в підходах до методів навчання. Результати оцінювання є актуальною інформацією для обговорення з батьками дитини під час індивідуальних зустрічей. Батьки можуть побачити прогрес у розвитку дитини, оволодіння тими чи іншими компетентностями, обговорити види навчальної діяльності, які вони можуть здійснювати вдома для покращення результатів навчання (Нова українська школа : poradnik dla vchytela, 2018, 94).

Залежно від дидактичної мети, пріоритетної функції оцінювання, специфіки змісту навчального предмета оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти можна здійснювати під час різних видів навчально-пізнавальної діяльності учнів, яка може бути: за формою – *індивідуальною, груповою, фронтальною*; за способом виконання – *усною* (бесіда, розповідь, переказ і т. ін.), *письмовою* (диктант, переказ, твір, тестування, діагностувальні роботи), *практичною* (дослід, навчальний проєкт, робота з картами, побудова схем і т. ін.), *програмованою* (з використанням електронних засобів навчання).

Отже, система оцінювання за останні роки зазнала значних якісних змін відповідно до вимог Нової української школи. Сучасне оцінювання не зводиться лише до визначення рівня сформованості компетентностей учня/учениці відповідно до очікуваних результатів навчання, а передбачає безперервний моніторинг індивідуального розвитку особистості, підтримку кожної дитини та створення мотивації до навчання впродовж усього життя.

Активне дослідження теоретичних аспектів формуального оцінювання та практичне його впровадження в освітній процес відбувається впродовж останніх десятиліть ХХІ століття. Уперше термін *формувальне оцінювання* використав австралійський учений М. Скривен в роботі «Методологія оцінки» (1967 р.). Науковець обґрунтував сутність терміна, стверджуючи, що формувальне оцінювання повинне слугувати для накопичення та аналізу даних і подальшого їх використання в шкільній практиці з метою вдосконалення навчального плану та забезпечення підвищення ефективності навчання. М. Скривен протиставив поняття *формувальне оцінювання* і *сумативне (підсумкове) оцінювання* (Skriven, 1967).

Наприкінці 60-их років ХХ століття американський педагог-психолог Бж. Блум застосував термін *formative assessment*, трактуючи поняття як найефективніший інструмент підвищення якості прогресу викладання предмета, навчання/учіння. Учений описав формувальне оцінювання в роботі «Handbook on formative and summative evaluation of student learning» (1971 р.).

Ідеї формуального оцінювання згодом були описані в аналітичних оглядах американських дослідників Л. Ейнсворт (L. Ainsworth), Л. Грінштейн (L. Greenstain), які наголошували на необхідності розрізняти оцінку для навчання (Assessment for Learning) – формувальне оцінювання і оцінку навчання (Assessment Learning) – підсумкове оцінювання, яке проводиться з метою звітності. Оцінка навчання є добре відомою і напрацьованою процедурою, оцінка для навчання вимагає внесення деяких змін не тільки в окремі дії вчителів, а й у їхню ментальність, у нормативну документацію (Greenstein, 2010).

1998 року П. Блек (P. Black), Д. Вільям (D. Wiliam) в праці «Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment» проаналізували процес оцінювання у контексті реформування старих і пошуку нових вимірів. Цікавим є тлумачення формуального та підсумкового оцінювання П. Блеком: «Кухар готує суп і куштує його, це і є формувальне оцінювання; але коли готову страву супу почне дегустувати клієнт або експерт, то це вже буде підсумкове оцінювання» (Wiliam, 2013).

П. Блек та Д. Вільям визначили такі проблеми в оцінюванні навчальних досягнень

учнів: 1) методи оцінювання, які використовують шкільні вчителі, неефективні для підвищення мотивації в навчанні; 2) практика бального оцінювання породжує конкуренцію, сповільнюючи особистісне вдосконалення; 3) коментарі до оцінки часто мають негативний відтінок, тож частина учнів схильні вважати, що їм не вистачає «здібностей» і тому вони не можуть учитися. За результатами проведених досліджень британські вчені зробили висновки про те, що жодна з освітніх ініціатив щодо покращення результатів навчання не досягла таких успіхів, як формувальне оцінювання (William, 2013).

Зарубіжні дослідники Т. Крукс, В. Садлер, В. Харлен, М. Херітедж стверджують, що формувальне оцінювання – це не просто інструмент чи процес, це сукупність практик для покращення навчання; зворотній зв'язок, що дозволяє усвідомити учням недоліки в навчанні й подолати їх (Pioneering teaching innovation through technology enhanced learning); оцінка, яка дозволяє учневі скоротити розрив між очевидним і бажаним (Pioneering teaching innovation through technology enhanced learning); оцінювання освітнього процесу з метою вдосконалення викладання чи навчання (Pioneering teaching innovation through technology enhanced learning); оцінка, яка стосується спільної діяльності вчителів і учнів з метою виявлення сильних сторін і діагностики слабких місць, окреслення напрямів для покращення (Pioneering teaching innovation through technology enhanced learning) і т. ін.

На думку нідерландських учених К. ван дер Флейтен, Д. Слуїйсманса, Д.-Дж. Бринке, формувальне оцінювання – багатопланове і невіддільне від інших аспектів контрольної-оцінної діяльності, яку, згідно з адаптованою моделлю І. Кларка, можна представити у вигляді логічно пов'язаної тріади компонентів: 1) оцінювання для навчання; 2) оцінювання як навчання; 3) оцінювання навчання. Кожен із них співвідноситься із трьома ключовими складниками освітньої діяльності: а) процесом навчання; б) навчальним планом (освітніми програмами); в) власне оцінюванням.

У нормативній базі української системи освіти термін *формувальне оцінювання* вперше з'явився у 2018 році в Типових освітніх програмах для 1–2 класів закладів загальної середньої

освіти, розроблених під керівництвом О. Савченко, Р. Шияна. Зокрема, визначено мету формуального оцінювання, акцентовано увагу на необхідності пошуку ефективних шляхів (методів, інструментів) для відстеження розвитку кожного учня з метою корегування програми і методів навчання відповідно до індивідуальних потреб дитини (Типові освітні програми Нової української школи, 2019). Типові освітні програми для 3–4 класів закладів загальної середньої освіти, розроблені під керівництвом О. Савченко і Р. Шияна у 2019 році, також наголошують на формувальний характер оцінювання, спрямованого на підтримку кожного учня та створення мотивації до навчання (Типові освітні програми Нової української школи, 2019).

У 2020 році дефініція *формувальне оцінювання* зафіксовано в ст. 17 «Оцінювання результатів навчання учнів та їх атестація» Закону України «Про повну загальну середню освіту». У зазначеному документі формувальне оцінювання подано як основний вид оцінювання результатів навчання учнів поряд із поточним, підсумковим, ДПА та ЗНО (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2021).

Часто формувальне оцінювання порівнюють із доглядом за квітами, умовами, діями садівника, від яких залежить ріст та розвиток квітів. Загальновідомими є слова Д. Павличка: «Наче вулик наша школа. Вся гуде вона, як рій. І здається, що довкола розцвітають квіти мрій». Якщо уявити, що діти – квіти, то щоб дати можливість кожній дитині «розквітнути», необхідно уважно стежити за її зростанням, розвитком і створювати для цього відповідно сприятливі умови – формувальне оцінювання; поточне оцінювання – спостереження за їхнім ростом, а підсумкове – виміри певних якісних і кількісних ознак розвитку квітів.

У ході спостережень за впровадженням формуального оцінювання в початковій школі ми сформулювали правила, яких потрібно дотримуватись учителям Нової української школи: 1) чітко і зрозуміло для здобувачів освіти визначати завдання відповідно до їх можливостей; 2) діагностувати досягнення здобувачів освіти на кожному етапі навчання, відзначати будь-який успіх; 3) створювати умови для розвитку природних здібностей та обдарувань кожної дитини; 4) не висловлювати негатив-

них суджень, критики, оцінювання не повинно містити частки *не*, лише констатувати, що варто покращити, акцентувати увагу на сильних сторонах, а не на помилках; 5) розвивати у дитини впевненість у собі, у власних здібностях і можливостях, мотивувати до максимально можливих результатів; 6) активно залучати дітей до самооцінювання та взаємооцінювання; 7) постійно підтримувати зворотній зв'язок «учитель-учень-батьки».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, огляд психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з досліджуваної проблеми, спостереження за освітнім процесом, узагальнення педагогічного досвіду дає підстави стверджувати, що традиційний підхід до оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти потребує змістового й процесуального переосмислення. Теоретичний аналіз сучасних концепцій системи оціню-

вання в Новій українській школі виявив суспільну потребу в серйозній увазі до відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчального матеріалу, формування у здобувачів освіти уміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію та використовувати її для збагачення власного досвіду. А відтак у Новій українській школі було обґрунтовано та впроваджено формувальне оцінювання. Під час формувального оцінювання зростає навчальна мотивація учнів, оскільки вони бачать зацікавленість учителя, який допомагає їм стати успішними у навчанні. Формувальне оцінювання дозволяє здобувачам освіти визначити, на якому етапі вони перебувають і в якому напрямі має здійснюватися їх подальший поступ, яких зусиль треба докладати, які способи і форми діяльності треба використовувати для досягнення максимально можливих результатів навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвілі Ш. Навчання. Оцінка. Відмітка. http://ni.biz.ua/18/18_3/18_35445_otsenka-otsenka-i-otmetka.html. (дата звернення: 10.02.2023).
2. Анєнкова І. П., Байдан М. А., Горчакова О. А., Руссол В. М. Педагогіка. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 567 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
4. Волкова Н. П. Педагогіка. Київ : Академвидав, 2007. 618 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
6. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія/ Савченко О.Я., Бібік Н.М., Байбара Т.М., Вашуленко О.В., Коваль Н.С., Онопрієнко О.В., Пономарьова К.І., Прищепя О.Ю. Київ: Педагогічна думка, 2012. 192 с.
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
8. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 10.01.23).
9. Зайченко І. В. Педагогіка. Київ : Літера, 2016. С. 273–282.
10. Козловський Ю. М., Ортинський В. Л., Дольнікова Л. В. Педагогіка. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 372 с.
11. Концепція Нової української школи. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.02.2023).
12. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 груд. 2016 р. № 988-р. URL : <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80> (дата звернення: 19.02.2023).
13. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підручник. [2-ге вид. перероб і допов.]. Київ : Знання-Прес, 2004. 445 с.
14. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. [4-е вид., доп.]. Київ : ВАТ «КДНК», 2003. 615 с.
15. Нова українська школа : poradnik для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
16. Новий тлумачний словник української мови / уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2004. Т. 2. 976 с.
17. Педагогічне оцінювання і тестування. Правила стандарти, відповідальність. Наукове видання / Я. Я. Болубаш, І. Є. Булах, М. Р. Мруга, І. В. Філончук. Київ : Майстер клас, 2007. 272 с.
18. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
19. Сікорський П. І. Нова педагогіка. Видавництво: Львівська політехніка, 2021. 540 с.

20. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 1.
21. Типові освітні програми Нової української школи. Київ : Світоч, 2019. 336 с.
22. Фіцула М. М. Педагогіка. Навчальна книга-Богдан, 2014. 560 с.
23. Формувальне оцінювання: означення, техніки і інструменти : [блог] : україн. версія. URL: <https://formativeasua.blogspot.com/> (дата звернення: 10.12.2021).
24. Чого і як навчали в давнину? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3307692-cogo-i-ak-navcali-v-davninu-abo-pro-bicacij-hvist-i-oslacu-lavku.html> (дата звернення: 10.02.2023).
25. Assessment and Learning: differences and relationships between formative and summative assessment. 1997. URL: <https://cutt.ly/EuPC19G> (дата звернення: 17.01.2023).
26. Assessment for Learning: 10 research-based principles to guide classroom practice. Assessment Reform Group. 2002. URL: <https://cutt.ly/KhtZyoz> (дата звернення: 17.01.2023).
27. Greenstein L. What Teachers Really Need to Know About Formative Assessment. Alexandria, VA: ASCD, 2010. 194 p. URL: <https://cutt.ly/8hitm5I> (дата звернення: 17.01.2023).
28. Pioneering teaching innovation through technology enhanced learning. URL: <https://iet.open.ac.uk/> (дата звернення: 17.01.2023).
29. Sadler D. R. Formative assessment and the design of instructional strategies. Instructional Science. 1989. Vol. 18. P. 119–144. URL: <https://cutt.ly/3htL3Xk> (дата звернення: 17.01.2023).
30. Wiliam, D. Assessment: The bridge between teaching and learning. Voices from the Middle. 2013. No 21 (2). P. 15–20. National Council of Teachers of English. URL: <https://cutt.ly/ohtZdix> (дата звернення: 17.11.2021).

REFERENCES:

1. Amonashvili Sh. Navchannia. Otsinka. Vidmitka. Retrieved from: http://ni.biz.ua/18/18_3/18_35445_otsenka-otsenka-i-otmetka.html (data zvernennia: 10.02.2023).
2. Anienkova I. P., Baidan M. A., Horchakova O. A., Russol V. M. (2020) Pedahohika. Lviv: “Novyi Svit-2000”, 567 s.
3. Busel V. T. (ed.) (2001) Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. Kyiv : Irpin: VTF “Perun”, 1440 s.
4. Volkova N. P. (2007) Pedahohika. Kyiv : Akademyvydav, 618 s.
5. Honcharenko S. (1997) Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. Kyiv: Lybid, 376 s.
6. Savchenko O.Ia., Bibik N.M., Baibara T.M., Vashulenko O.V., Koval N.S., Onopriienko O.V., Ponomarova K.I., Pryshchepa O.Iu. (ed.) (2012) Dydaktyko-metodychne zabezpechennia kontroliu ta otsiniuvannia navchalnykh dosiahnen molodshykh shkoliariv na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu: monohrafiia. Kyiv: Pedahohichna dumka, 192 s.
7. Kremen V. H. (ed.) (2008) Entsyklopediia osvity. Akad. ped. nauk Ukrainy. Kyiv: Yurinkom Inter, 1040 s.
8. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (data zvernennia 10.01.23).
9. Zaichenko I. V. (2016) Pedahohika. Kyiv: Litera, S. 273–282.
10. Kozlovskiy Yu. M., Ortynskiy V. L., Dolnikova L. V. (2020) Pedahohika. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 372 s.
11. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (data zvernennia: 10.02.2023).
12. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity “Nova ukrainska shkola” na period do 2029 roku : skhval. rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrud. 2016 r. № 988-r. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80> (data zvernennia: 19.02.2023).
13. Kuzminskiy A. I., Omelianenko V. L. (2004) Pedahohika: pidruchnyk. [2-he vyd. pererob i dopov.]. Kyiv: Znannia-Pres, 445 s.
14. Moiseiuk N. Ye. (2003) Pedahohika : navch. posib. [4-e vyd., dop.]. Kyiv: VAT “KDNK”, 615 s.
15. Bibik N.M. (ed.) (2018) Nova ukrainska shkola : poradnyk dlia vchytelia. Kyiv: Litera LTD, 160 s.
16. Yaremenko V., Slipushko O. (ed.) (2004) Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy. Kyiv: Akonit, T. 2. 976 s.
17. Boliubash Ya. Ya., Bulakh I. Ye., Mruha M. R., Filonchuk I. V. (2007) Pedahohichne otsiniuvannia i testuvannia. Pravyla standarty, vidpovidalnist. Naukove vydannia. Kyiv: Maister klas, 272 s.
18. Savchenko O. Ya. (2012) Dydaktyka pochatkovoї osvity: pidruchnyk. Kyiv : Hramota, 504 s.
19. Sikorskyi P. I. (2021) Nova pedahohika. Vydavnytstvo: Lvivska politekhnika, 540 s.
20. Sukhomlynskyi V. O. (1976) Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoї osobystosti. Vybrani tvory : v 5 t. Kyiv : Rad. shk., T. 1.
21. Typovi osvityni prohramy Novoi ukrainskoi shkoly (2019). Kyiv: Svitoch, 336 s.
22. Fitsula M. M. (2014) Pedahohika. Navchalna knyha-Bohdan, 560 s.

23. Formuvalne otsiniuvannia: oznachennia, tekhniki i instrumenty : [bloh] : ukrain. versiia. URL: <https://formativeasua.blogspot.com/> (data zvernennia: 10.12.2021).
24. Choho i yak navchaly v davnynu? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3307692-cogo-i-ak-navcali-v-davnynu-abo-pro-bicacij-hvist-i-oslacu-lavku.html> (data zvernennia: 10.02.2023).
25. Assessment and Learning: differences and relationships between formative and summative assessment (1997). URL: <https://cutt.ly/EuPC19G> (data zvernennia: 17.01.2023).
26. Assessment for Learning: 10 research-based principles to guide classroom practice. Assessment Reform Group. 2002. URL: <https://cutt.ly/KhtZyoz> (data zvernennia: 17.01.2023).
27. Greenstein L. (2010) What Teachers Really Need to Know About Formative Assessment. Alexandria, VA: ASCD. 194 p. URL: <https://cutt.ly/8hitm5I> (data zvernennia: 17.01.2023).
28. Pioneering teaching innovation through technology enhanced learning. URL: <https://iet.open.ac.uk/> (data zvernennia: 17.01.2023).
29. Sadler D. R. (1989) Formative assessment and the design of instructional strategies. Instructional Science. Vol. 18. P. 119–144. URL: <https://cutt.ly/3htL3Xk> (data zvernennia: 17.01.2023).
30. Wiliam, D. (2013) Assessment: The bridge between teaching and learning. Voices from the Middle. No 21(2). P. 15–20. National Council of Teachers of English. URL: <https://cutt.ly/ohtZdix> (data zvernennia: 17.11.2021).